

BÖCSKEI BALÁZS

Reménytől sújtva

(Tábori Zoltán: Magdolna negyed.
Osiris Kiadó, Budapest, 2009)

A budapesti Józsefváros több negyedének megújítását bonyolító Rév8 honlapján a következő város-meghatározás fogadja a látogatót: „A város változó rendszer, amely öntörvényűen alakul a környezetéből kapott impulzusok hatására. A fejlődésbe, alakulásba való beavatkozás előtt azt kell vizsgálnunk, hogy mely tényezők járultak hozzá egy-egy állapot létrejöttéhez. Ezeket kell módosítani ahhoz, hogy a város más képet öltjön.” Ez utóbbit szolgálják a szociális város-rehabilitációs programok, amelyek célja olyan negyedek kialakítása, amelyek képesek befogadni és hosszútávon biztonságos otthont nyújtani a különböző társadalmi háttérrel rendelkező rétegeknek, generációknak, szubkultúráknak. Tábori Zoltán most megjelent szociográfiáját – *Magdolna negyed* – olvasva, fel kell tennünk a kérdést: lehetséges-e mindez Józsefváros azon szegletében, amely nemcsak a szegénység kultúrája és rétegződése, hanem a lakók közötti attitűd- és „osztályharc” terepe is?

Napjainkban tudományos berkekben megállíthatatlanul folyik a vita arról, hogy mit kell gondolni a Kádár-rendszeréről, mit kell a kulturális emlékezetnek befogadnia belőle. A *Magyarország felfedezése* könyv- és szociográfiásorozat mindenképpen a megőrzendők közé tartozik, noha a sorozat 1937-ben vette kezdetét, amikor is Sárközi György útjára indította a látlelet-sorozatot Erdei Ferenc, Féja Géza, Szabó Zoltán örökbecsű munkáinak kiadásával. A „felfedezés” leginkább a hetvenes években élte virágkorát, sőt, 1970-től kezdve 1998-ig csak egy év (1982) volt, amikor nem jelent meg könyv a felfedező munkákból. Előfordult olyan év is, amikor három-négy felfedező könyvnyi terjedelmű írása nyert nyomtatott formát. Azonban éppen Tábori Zoltán 1998-as könyvét – *Vasmű* – követte törés a sorozat kiadásában, ezt követően pedig Szilágyi Gyula méltán népszerű *Tiszántúli Emánuelje* (2001) után állt be egy hosszabb „hallgatás”. Három év múlva aztán Kun István (*A feláldozott Bereg*), Lábass Endre (*Vándorparadicsom*) és Szilágyi Gyula (*Megbukott az iskola?*) jelentek meg az immáron számos egyetemen és főiskolán tananyaggá vált könyveikkel. A *Magyarország felfedezése* sorozat, illetve a köteteket nagymértékben patronáló alapítvány azóta is folytatja több évtizedes munkáját, és ennek eredményeként jelent meg a 2009-es év utolsó hónapjában Tábori Zoltán *Magdolna negyed* címet viselő szociográfiája.

Ha *Magdolna negyed*, akkor Józsefváros, ha Józsefváros, akkor „nyócker”. Ha van kifejezés a hazai nyilvánosságban, amely visszavonhatatlanul ártott a budapesti VIII. kerületben élőknek, úgy az a „nyócker”. Egyrészt a szó olyan mértékben romanticizáló, hogy kontextusában már-már nem lehet racionálisan beszélni arról, mi történik a kerületben, mi foglalkoztatja az itt élőket, milyen problémahalmazzal kell megkü-

deniük azalatt, míg a nyilvánosság a szegénység szubkultúráját reflexió nélkül romantikussá simítja. Másrészt a kifejezés indokolatlanul kriminalizáló is, ami a nyolcvanas évek vége és kilencvenes évek táján talán indokolt volt, de ma már csak egy elutasításra és feledésre ítélt nyelvi folklór részének kellene lennie. Hiszen a VIII. kerületben olyan változások mentek végbe, amelyekről a stigmatizációt alkalmazók és használók nem is álmodtak vagy nem értesültek. Tábori könyvéből is megtudhatjuk, hogy a kerületi kapitányságon kilencvenhat térfigyelő kamerával dolgoznak, amelyek amióta „figyelnek”, a bűncselekmények száma harmadára csökkent. A bűnözés tekintetében tehát Józsefváros már régen nem az, ami a kerületről a köznyelvben és nyilvánosságban él. Az a szegénység pedig, amely a Dankó utcába fogadja a látogatót, olyan mértékű és „súlyú”, hogy érzéketlenségre vall romanticizálni.

Szociális értelemben a Magdolna negyed egy gócpont. A 2001-es népszámlás adatai szerint a negyedben található lakások 42 százaléka önkormányzati tulajdonban volt, és ha ehhez hozzávesszük, hogy ez az arány a kerületben 27 százalék, akkor nyilvánvalóvá válik a kerületi szegénység ezen negyedre való koncentrálódása. A szegénység egy további illusztris mutatója, hogy 2001-ben a negyedben a 100 lakosra jutó személygépkocsik száma mindössze 15 darab volt, s különösen aggasztó a lakosság 30 százalékát kitevő roma lakosság helyzete. A Magdolna negyedben kerül sor a kerületben elkövetett bűncselekmények 30 százalékára, noha Józsefváros lakosságának csak 15 százaléka lakik a negyedben. Mindezek tükrében érthető, miért a „szociális város-rehabilitációs program” kifejezés írja le leginkább azt a folyamatot, amelynek első szakasza 2005-ben kezdődött, teljes körű befejezésének várható dátuma viszont 2020.

Tábori Zoltán a Magdolna negyed szubkultúráját, épületeit, lakóit, tehát a Koszorú–Baross–Dobozi–Népszínház–Nagyfuvaros utca által határolt terület szövetét a szociográfia eszközeivel tárja fel. Tábori 2006–2007 közötti riportjaiból meggyőződhetünk, hogy reflexív viszonyba egy-egy várossal leginkább a szociográfia révén kerülhetünk. Ugyanakkor napjaink szociográfiai csak abban az értelemben nyerhetik el értelmüket, ha soraik között helyet adnak a kollektív értelemtulajdonításoknak, az észlelés, a tapasztalat és a cselekvés komplexitásának. Ebben a tekintetben Tábori könyve teljesíti célkitűzését: nem terheli az olvasót statisztikai adatokkal vagy felmérésekkel, helyette beléptet bennünket házakba, megismertet bennünket sorsokkal, ezzel komplexebbé és heterogénné változtatva nem csak a Magdolna negyed, hanem a budapesti VIII. kerület társadalmát.

A Mátyás térről indul a tényfeltáró riportkönyv, amely a Magdolna negyed központi tere, és magasan vezet „az egy főre eső szotyola-fogyasztás” terén. Tábori a későbbiekben megóvjá szociográfiáját az előbbihez hasonló hatásvadász tipológiáktól, és a kalandozás révén mindinkább egy dolog válik bizonyossá: a tér és a negyed újjáépítésére vállalkozó Rév8 Zrt.-nek sokkal nehezebb dolga lesz, mint azt a kétezres évek elején gondolta. Az aládúcolt házak között fizetésképtelen, motivációnélküli, bár kitörésre készülő, de annak reményéről gondolkodni sem merő lakók száza vezetik az olvasót. Tábori leírásai mérnöki pontosságúak, addig írja körül az egyes épületeket, míg azok teljes egészében meg nem elevenednek előttünk. Járunk hat szinten aládúcolt házban, amely „nem

RECENZIO

sok lehet Budapesten. Az ember felnéz odalentről, és megfeketedett oszloperdőt lát, de nem szabályosat, hanem összevissza nőttet, keresztdeszkákkal toldozott-foldozottat” (Tábori 2009: 24–25). A Magdolna utcában sem csak a Vasas Szakszervezeti Szövetség székel, hanem olyan lakó is, aki szerint „nem olyan rossz itt lakni, ha az ember azt is beleszámítja, hogy nincs más választása” (Tábori 2009: 66). Házról házra lépkedünk, egyik lapon a lakók, másik oldalon az ajtók „mint megbízható életszínvonal-indikátorok” beszélnek.

Természetesen a Magdolna negyed sem egységes, így ami a negyedben történik, az már-már a magyar társadalom mintázata. A negyed és a város között kölcsönös konstitutív viszony áll fenn. Ennek bizonyossága egy Magdolna utcai lakó rövid monológja: „Olyan világ van, hogy könnygázzal járunk az utcán. A romák az SZDSZ mellé álltak, azért van SZDSZ-es polgármesterünk. Tudja, mivel nyerte vissza őket? Kitalálta neki a roma holokausztot. Ami sose volt. Hisz Hitler maga is zsidó volt” (Tábori 2009: 80). Sajnos napjainkban részben ilyen és ehhez hasonló gondolatkísérletekből áll össze a Budapestnek nevezett tér és szöveg.

Ezen túllépve azonban sok más között megtudhatjuk, hogy a Magdolna utcában csak egy ház van, ahol van lift, és a negyed majd minden utcájában lakik olyan család, ahol a már elvált házaspár egy lakásban él, de külön szobában és világban. Ahogy az aládúcolt házak, úgy a közös, kulcsos WC is a negyed lakóházainak specialitása. Sajátos társadalmi rétegződésről tesznek tanúbizonyságot a postaládák is: „A „postaládák vegyes képe, az ütöttek-kopottak-kibelezettek sora végén az öt vadonatúj, drágább fajta megint csak rossz jel, a lakóközösség megosztottságára utal” (Tábori 2009: 131). A Dankó utcába átlépve az a léthelyzet fogad bennünket, ami után a szegénység és a „nyóckeri” romanticizálás helyett a nyomorral való szembesülés kell, hogy részünk legyen: „Az első közös vécehelyiség ajtaja nyitva. Az innenső fülke barna levet ereszt, végigfolyik a betonpadlón, egészen a küszöbig. Az egész alig fél négyszetméternyi pocsolya, de tele van két-háromszáz apró fehér kukaccal, teljesen olyanok méretre és színre, mint amiket a férges gesztenyében szokott találni az ember” (Tábori 2009: 159). Talán a könyv egyik „legfeszültebb” fejezete ez, akárcsak az Erdélyi Utcai Általános Iskola bemutatása, a tanulók hiányzási adataiknak, lakcímüknek, illetve családi helyzetüknek számbevitelével.

Nemcsak társadalomrajz, hanem társadalomlélektan is szorult a több mint 200 oldalas szociográfiába, de azon nem csodálkozunk különösebben, hogy a negyed lakóinak egymás közötti vitái mentesek minden optimizmustól és racionalitástól.

Talán épp azt sugallja Tábori könyvének minden egyes fejezete végén a rejtett üzenetet, hogy a negyed életében csak a „külső” és azonnali segítség lehet kívánatos és igényelt. Ami viszont lassan érkezik. Bár a Mátyás téren áll már a Kesztyűgyár, és az Erdélyi Utcai Általános Iskola is része lett művészeti programoknak, a szociális rehabilitáció mégis lassabban halad az előirányozottnál. Az évek során a Dankó utcában lebontottak három düledező házat, a Magdolna negyed egészében azonban egyetlen egy ház nem újult meg. Ennek ellenére a „Magdolna negyedben béke és nyugalom van” (Tábori 2009: 216). Némi hang azonban kiszüremlik a negyedből: a reménytől sújtott vacogó lelkeké.